



**Monumentnummer\*: 531715**

Smallepad 5  
3811 MG Amersfoort  
Postbus 1600  
3800 BP Amersfoort  
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21  
F 033 421 77 99  
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument  
Inschrijving register\*: 30 januari 2015  
Kadaster deel/nr: 65333/54

*Complexnummer*

531712

*Complexnaam*

NHW-Verdedigingswerk aan het Spoel

*Woonplaats\**

Culemborg

*Gemeente\**

Culemborg

*Provincie\**

Gelderland

*Locatiennaam*

Culemborg

*Locatieomschrijving*

Werk aan het Spoel

*Kadastrale gemeente\**

Culemborg

*Sectie\**

N

*Kad. object\**

*Appartement*

*Grondperceel*

2054

Culemborg

N

2467

Culemborg

N

2167

Culemborg

N

2053

Culemborg

N

2058

Culemborg

N

2055

Culemborg

N

2056

Culemborg

N

4434

*Rijksmonumentomschrijving\*\**

Cluster 503.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTWACHTERSWONING op het noordelijke deel van het werk, aan de voet van de doorsnijding door de Lekdijk. Omdat de meeste forten en andere (buiten de bebouwde kom gelegen) verdedigingswerken - wanneer er geen

\* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

\*\* Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



sprake was van mobilisatie of oefeningen - geen bezetting met militair personeel hadden, was er in veel gevallen een aparte woning of andersoortig onderkomen voor een beheerder of wachter. Soms had een dergelijk(e) woning of onderkomen tevens een andere functie, zoals die van brug- of sluiswachterswoning. Voor wat betreft de locatie van een wachterwoning zijn geen duidelijke standaarden; het gebruikte bouw materiaal varieert, maar bestaat gewoonlijk uit baksteen of hout. Gewoonlijk liggen de woningen aan de keelzijde van de forten, soms erbinnen, soms buiten de gracht. De ligging van deze woning - binnen het Werk aan het Spoel - niet aan de keelzijde, maar aan de weg, is zeldzaam. Verder is opmerkelijk de verdiepte ligging, vlak langs de doorgaande Goilberdingerdijk. De woning is rond 2010 gerestaureerd; een aan de achterzijde gelegen, rechthoekige, plat gedekte latere aanbouw is toen verwijderd.

### Omschrijving

De FORTWACHERSWONING van het Werk aan het Spoel ligt centraal binnen het fort aan de noordzijde van de Zuider Lekdijk, die ter plaatse de Goilberdingerdijk wordt genoemd. De fortwachterswoning is in de 19de eeuw in eerste instantie gebouwd als sluiswachterswoning; in de tweede helft van de 19de eeuw is het gebouw aangepast om tevens als wachterswoning van het Werk aan het Spoel te fungeren. Oorspronkelijk had de woning een L-vormige plattegrond en een flauw hellend schilddak. De woning is later - vermoedelijk rond 1925 - aangepast en heeft in zijn huidige toestand een rechthoekige plattegrond. Het als dubbel woonhuis uitgevoerde pand bestaat uit één bouwlaag met een gebroken zadeldak. De nok van het dak ligt evenwijdig aan de Zuider Lekdijk. Het dak is gedekt met gesmoorde, opnieuw verbeterde Hollandse pannen; in de daknok drie gemetselde rookkanalen. De gevels zijn opgetrokken in metselwerk; de kopse gevels zijn vanaf kapniveau gecementeerd. De topgevels worden beëindigd door licht geschilderde windveren. Boven de (vroegere) aanbouw is een dakkapel aangebracht. In de naar de weg gerichte gevel vijf gevelopeningen: drie vensters waarin thans schuiframen met in drieën verdeeld bovenlicht en geflankeerd door houten luiken en gescheiden door twee toegangen met dito bovenlicht. De tegenoverliggende gevel kent vergelijkbare gevelopeningen. In de kopse gevels bevinden zich op de begane grond twee vensteropeningen (oost) of een venster- en een toegangsopening (west), elk met eveneens in drieën verdeeld bovenlicht; op de kapverdieping in beide topgevels één vensteropening met dubbel raam. Alle genoemde gevelopeningen worden afgesloten met een strekse rollaag. Interieur is niet bezocht.

### Waardering

De FORTWACHERSWONING van het Werk aan het Spoel is van algemeen belang vanwege:

\* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

\* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde bebouwing, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft een onderdeel uit de tweede helft van de 19de eeuw - vermoedelijk aangepast rond 1925 - namelijk een eenlaagse, door verbouw van een bestaande sluiswachterswoning ontstane, bakstenen dubbele fortwachterswoning.

\* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de



functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en vanwege de bijzondere ligging langs de doorsnijding van het fort.

\* Het onderdeel is representatief omdat het een voorbeeld is van een op een verdedigingswerk ingerichte fortwachterswoning met geparenteerde functie als sluiswachterswoning.

\* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat hoofdvorm, bouwkundige karakteristiek en bouwkundige detaillering intact zijn gebleven en zijn hersteld met de restauratie.

*Hoofdcategorie*

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

*Subcategorie*

Militair verblijfsgebouw

*Functie*